

MUSLIM EAST IN SLAVIC LITERATURES AND CULTURES

edited by

Grzegorz Czerwiński

Artur Konopacki

Anetta Buras-Marciniak

Eugenia Maksimowicz

Białystok 2019



Polish Historical Society

Scientific Committee

Andrzej Chwalba, Marian Drozdowski, Jarosław Kita, Andrzej Koryn, Andrzej Korytko, Teresa Kozłowska, Cezary Kukło, Krzysztof Mikulski, Anna Pobóg-Lenartowicz, Marek Sioma, Michał Zwierzykowski

Editorial Board

Andrzej Gil, Adrian Jusupović, Jarosław Kita, Tomasz Schramm, Wojciech Walczak (Editor-in-Chief), Ewa Wipszycka-Bravo

Reviewers

Prof. Iwona Anna Ndiaye (University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland)
Prof. Petar Bunjak (University of Belgrad, Serbia)

Publisher

Polish Historical Society / Polskie Towarzystwo Historyczne
Rynek Starego Miasta 29/31
00-272 Warszawa

Proofreading

Małgorzata Sylwestrzak, Jacek Partyka, Marcin Hościłowicz

Cover photo

Grzegorz Czerwiński

Russian summary

Eugenia Maksimowicz

© Copyright by Polish Historical Society / Polskie Towarzystwo Historyczne & Authors, 2019

ISBN 978-83-955449-1-0

DTP

Joanna Świątek / Alter Studio

Print

totem.com.pl

ОБРАЗ ІРАНУ В ЗБІРЦІ РЕПОРТАЖІВ ОЛЕКСАНДРА МАР'ЯМОВА «ІРАН БЕЗ ЧАДУРА»

The Iran's Image in the Collection of Reports by Olexander Mariamov “Iran without Chador”

Abstract: The article deals with the extraordinary spread of literary reportage on the theme of wandering into Ukrainian Soviet journalism during the period of national-cultural revival, which took the name “coronation”. In particular, the collection of reports written by Olexander Mariamov called *Iran without Chador* [*Iran bez čadura*], written after the visit. The author went to Persia in 1928.

The subject of the article is the characteristics which were the reporter's impression of reforms in the economic, political, social, and religious life of the country made by Shah Raza Pahlavi. It is worth pointing out that much attention in the collection of reports is drawn to the narrative of Iranian customs and everyday life, which carry realistic information about the traditional life in the East. The main emphasis based on the fact that the characteristic feature of the cycle of reporting *Iran without Chador* is the tendency towards fragmentation. The text is divided into five parts, however it works as one complete work. Its integrity through the presentation of information from first-person perspective. The chronological type of composition chosen by the journalist allows not only a description of the events, but also to sharing his own impressions and thoughts of what he saw. The traveller's observations of the reporter often consist of fixing all the trifles that reproduce

the unique eastern flavor. The work focuses on the literary and artistic value of the collection of reports *Iran without Chador*, which has never been reissued since 1929 and the reader had the opportunity to get acquainted with it only in 2016. Although after 90 years of the first publishing literary reports on the travel themes of Mariamov are read with curiosity and are still relevant today due to the fact that they were interesting, cognitive, entertaining, attracted by modern freshness of feelings and intriguing experience and they show a complete and objective image of Persia's life of the 1920s.

Keywords: journalist, literary report, reportage, traveling report, Olexander Mariamov, Iran, Persia.

1920–30-ті роки минулого століття були часом небаченого розвитку, відкриттів і сподівань в українській культурі. Недаремно цей період увійшов в історію під назвою «культурний Ренесанс» або «культурна революція». Історик Орест Субтельний пояснює причини появи цілої плеяди нових талантів наслідками революції, яка

сповнила культурну діяльність відчуттям новизни, свідомістю звільнення від старого світу та його обмежень. Поставали складні невідступні питання про те, в якому напрямі слід розвиватися українській культурі, на які взірці їй належить орієнтуватися і якою бути взагалі. Натхнені відчуттям власної місії та зростаючою аудиторією, письменники, художники й учені з захопленням поринули у створення нового культурного всесвіту¹.

Найповніше свіжі настрої нової доби виявилися у літературі. Атмосфера плюралізму, зумовлена непом, на початку 20-х років відкрила молодому поколінню письменників та журналістів простір для творчого пошуку.

У 20-ті роки ХХ століття, до запровадження сталінської диктатури, помітною також була активізація репортажних тенденцій в українській пресі та літературі. Певна заслуга у цьому Василя Блакитного². А десь від 1928 року в українській літературі стає дуже популярним жанр літературного репортажу.

Літературний репортаж увійшов в українську журналістику в період національно-культурного відродження, що дістав назву

¹ О. Субтельний, *Україна: Історія: навчальний посібник*, Київ: Либідь, 1992, с. 457

² В. Здоровега, *Теорія і методика журналістської творчості: підручник*, Львів: ПАІС, 2004, с. 173.

«коренізація». Бурхливий розвиток культури, пов'язаний із процесом особливого зацікавлення невідомими або маловідомими куточками України сприяв поширенню цього жанру, який чи не найкраще допомагав читачам мальовничо, в найбільш яскравих деталях і водночас максимально точно відтворити конкретну дійсність, динамічно змалювати тогочасне життя. Відтак збірки репортажів Бориса Антоненка-Давидовича *Землею українською*, Ярослава Бріка *Місяця минулого і майбутнього. По Чернігівщині*, Олексі Борзаківського *По незнаних закутках*, Петра Голоти *Трамваї у ярах*, Сави Голованівського *Скатертю доріжка*, репортажі Олексія Полторацького *Сім годин у повітрі*, *Донбас на півдорозі*, *Репортаж з мораллю та не без соли*, *Людина з «монблянном»*, Олексі Перегуди *Закони прерії*, *Каховка*, Дмитра Бузька та Гео Шкурупія *Старим Дніпром в останній раз*, Докії Гуменної *Листи із степової України*, Степана Антонюка *Донбасові кадрів, країні вугілля*, Андрія Панова *В наметі над Дніпром* та інші стали фактологічними документами тогочасної доби.

Пізнаючи себе через свою рідну країну, українські письменники та журналісти потребували також мандрівок у інші країни, адже

справжня значимість України ставала зрозумілою через порівняння її з іншими державами, націями та культурами, через установлення багатовікових культурно-мистецьких зв'язків із зарубіжжям³.

Тож коли стали можливі подорожі не лише Україною та віддаленими куточками СРСР, а й за кордон, одна за одною почали з'являтися збірки репортажів на мандрівну тематику. Комуністична влада у 1920-х років заохочувала поїздки журналістів за межі СРСР, оскільки добре розуміла, що матеріали на подорожню тематику є досить ефективним інструментом пропаганди.

Маршрут українського журналіста-мандрівника визначався передусім не культурними парадигмами національної свідомості, а зовнішньополітичними завданнями Радянського Союзу. Письменники

³ М. Васьків, *Українські мандрівні нариси 1920–30-х рр. і «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича*, в: *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: збірник наукових праць*, Вип. 24–25, Київ: Національний авіаційний університет, 2012, с. 238.

побували в Туреччині (16 березня 1921 року був підписаний радянсько-турецький договір про дружбу й братерство) і як наслідок такої мандрівки виходять репортажні книги Костя Котка *Сонце поза мінаретами* (1928) й *Щоденник кількох міст* (1930), Леоніда Первомайського *Бльокнот блукань. Епізоди і зустрічі* (1929), огляд Олександра Сухова *Зі звіту про подорож до Туреччини* (1928); Монголію відвідав Олексій Полторацький і дав опис своєї мандрівки влітку 1930 року до Улан-Батору й Гобі в збірках репортажів *Атака на Гобі* (1930) та *Останні дні бурханів* (1932) (угоду про встановлення дружніх відносин між радянським урядом і делегацією Монгольської Народної Республіки було підписано 5 листопада 1921 року); своє бачення соціального та політичного життя Німеччини у збірці репортажів *Поїзди йдуть на Берлін* (1931) подає Олекса Влизько, який здійснив у 1928 році поїздку в цю країну (дипломатичні й консульські відносини між РРФСР і Німеччиною були відновлені 16 квітня 1922 року); свої враження від мандрів Італією у книзі репортажів *Чобіт Європи* (1932) подав Сава Голованівський (дипломатичні відносини між Радянським Союзом та Італією були встановлені 7 лютого 1924 року); у Китаї побував Леонід Недоля і описав свою подорож у збірці літературних репортажів *Жовті брати. Крізь Хіну* (1930) (дипломатичні й консульські відносини з Китаєм були встановлені 31 травня 1924 року); восени 1928 року Валер'ян Поліщук вирушив у мандрівку скандинавськими країнами, а в 1931 року вийшла його книжка репортажів *Рейд у Скандинавію* (дипломатичні та консульські відносини з Швецією та Норвегією були встановлені 1924 року, а з Фінляндією 1920 року).

Журналісти допомагали налагоджувати культурні зв'язки за кордоном, формували культурний престиж радянської країни, пропагували переваги комуністичного способу життя.

Одним із таких репортерів-мандрівників був Олександр Мар'ямов. Відомий в широких колах читачів 20–30-х років ХХ століття – «українські журнали змагалися за право друкувати його репортажі з далеких мандрів»⁴ – сьогодні цей автор, практично, малознаний читачькій аудиторії. Маючи спостережливе око репортера й використовуючи багаті художньо-виражальні текстові засоби, Мар'ямов створив своєрідні зразки літературного репортажу, які, незважаючи на плин

⁴ Я. Цимбал, О. Мар'ямов, в: *Шляхи під сонцем: репортаж 20-х років*, Київ: Темпора, 2016, с. 52.

часу, з цікавістю читаються та є актуальними й сьогодні. Його збірки репортажів на подорожню тематику приваблюють сучасних читачів свіжістю відчуттів, інтригуючим викладом пережитого й побаченого,

погляд мандрівника пильний, а душевний стан піднесений, радісний, з отим відчуттям щастя від нових контактів – нехай то буде контактування з людьми чи тільки природою⁵.

Як і у випадках із іншими журналістами та письменниками, подорожі Мар'ямова до Персії передувало підписання 26 лютого 1921 року в Москві радянсько-іранського договору про встановлення дружніх відносин. Журналіст мандрував Іраном влітку 1928 року, а уже наступного, 1929 року, вийшла його перша книжка *Шляхи під сонцем (10 000 кілометрів)*, куди, крім подорожніх репортажів із Ірану, увійшли враження з відвідання Сванетії (гірська область на північному заході сучасної Грузії), репортажі циклів *На озівських берегах*, *Індустріальні пагорбки*.

Окремі репортажі, у яких Мар'ямов описував свою мандрівку Іраном, були надруковані в тогочасній періодиці. Так, в «Універсальному журналі» вийшов цикл репортажів *Там, за Паглеві*⁶, а в «Новій генерації» – *Лист із Персії*⁷.

Мар'ямов потрапив до Персії у період її трансформацій на усіх рівнях: економічному, політичному, соціальному, релігійному. У 20-х роки було здійснено перехід на світську систему освіти, проведено реформи у сфері судочинства – прийнято громадянський кодекс і комерційний закон. Було введено право приватної власності, землі, що належали духовництву і мечетям, розпродувалися⁸.

Економічні реформи (спорудження промислових підприємств, побудова портів, залізниць, реорганізація збройних сил), на думку шаха Рези Паглеві, мали зміцнити Іран і вивільнити його від впливів інших держав. Дуже гостро для Ірану стояло питання скасування капітуляційного режиму, який був встановлений в середині XIX століття, коли ослаблена країна не могла опиратися не тільки економічному і політичному, а й воєнному тиску країн Заходу, у першу чергу Великобританії та Росії. Внаслідок цього режиму іноземці були невід-

⁵ Ibidem, с. 56.

⁶ О. Мар'ямов, *Там, за Паглеві*, «Універсальний журнал» 1928, № 1, с. 50–55.

⁷ О. Мар'ямов, *Лист із Персії*, «Нова генерація» 1928, № 10, с. 212–216.

⁸ С. Алиев, *История Ирана. XX век*, Москва: ИВ РАН, 2004.

судні іранській владі через різкі відмінності судової системи та норм права Ірану і країн Заходу. Іноземці й іноземні компанії мали численні привілеї. Шах не пішов на повний розрив із колоніальними імперіями, оскільки це могло призвести до іноземної інтервенції в Іран. У травні 1927 року уряд попередив усі держави, що мали інтереси в Ірані, про те, що за рік буде скасовано капітуляційний режим. Було оголошено про перегляд усіх договорів та угод, що впливали з цього режиму⁹.

Були впроваджені певні кроки для покращення соціального положення іранських жінок, зокрема вони отримали право вступати у вищі навчальні заклади. Крім того, було модернізовано вбрання іранців – своїм указом Реза-шах відмінив національні костюми, суворо обмежив носіння традиційного мусульманського одягу. Чоловіки, а особливо чиновники та політики, були зобов'язані носити одяг європейського покрою. В ужиток увійшла «шапка Паглеві» – капелюх із козирком західного стилю.

Мар'ямов, оповідаючи про Іран, не залишив поза увагою практично жодної сторони життя цієї країни. Під час мандрівки він став свідком усіх інновацій Рези Пазлеві у повсякденному перському житті, намагався розібратися в суперечностях соціального та політичного устрою східної країни. Репортер цікавився, сумнівався, захоплювався, дивувався та абсолютно щиро ділився з читачами своїми враженнями та думками. Журналісту вдалося скласти досить об'єктивну картину Персії та її жителів, а характерною рисою збірки *Іран без чадура* є практична відсутність ідеологічних моментів.

У репортажах Мар'ямов звертає увагу на впровадження в перське суспільство елементів демократичних політичних систем західного світу, зокрема модернізацію національного чоловічого та жіночого одягу; позитивні зміни у становищі жінки:

Жінки – дружина й сестра господаря – сиділи з нами разом; обличчя їхні були відкриті, на переніссі не було трьох традиційних синіх смужок татуїровки, говорили вони доброю англійською мовою¹⁰.

Реформи шаха Рези Паглеві, що стосуються вивільнення країни з-під іноземного гніту, викликають у Мар'ямова особливе захо-

⁹ Ibidem.

¹⁰ О. Мар'ямов, *Шляхи під сонцем (10 000 кілометрів)*, в: *Шляхи під сонцем: репортаж 20-х років*, Київ: Темпора, 2016, с. 94–95.

плення. Це добре помітно з авторського опису святкування скасування режиму капітуляції:

З 10 травня 1928 року... перси можуть нарешті відчувати, що в себе в Персії вони вдома, а європейці – їхні гості. До 10 травня 1928 року кожен європеєць міг ударити перса, а перс навіть не міг судити його своїм судом. З 20 ордибегешта «режим капітуляції» скасовано. Всі кабальні угоди з чужоземцями розірвано¹¹.

Велику увагу в збірці репортажів зосереджено на іранських звичаях та побуті, які несуть реалістичну інформацію про традиційне життя на сході. Так, незважаючи на прогресивні реформи Рези-шаха, жінки в перській провінції все ще одягають чорні укривала, у яких немає простору для очей, а дивитися на світ доводиться крізь білу марлеву пов'язку; навіть дружина шахиншаха на офіційних заходах під тиском духівництва змушена накидати чадру; до жінки-мусульманки на вулиці жоден чоловік-чужоземець не має права заговорити, підійти чи навіть надати допомогу, якщо з нею щось станеться; ніхто, навіть поліція, не може без стуку зайти на подвір'я, навіть якщо хвіртка відчинена, бо в дворі можуть бути жінки; усі приміщення (будинки, вокзали, вагони поїздів) поділені на чоловічі та жіночі половини.

Викликає особливий подив автора антисанітарія персів, які миються, мочаться, миють посуд, перуть білизну, купають дітей у застоюній брудній воді з канав, і при цьому не бояться інфекційних захворювань, бо вірять пророку Магомету, який залишив заповіт про те, що вода за десять років очищається.

Характерна ознака циклу репортажів *Іран без чадра* – тяжіння до фрагментарності. Текст поділяється на п'ять частин («Манучері, 11», «Очима Нейматулли», «План Деххода», «Візити з Абдул-Гусейном», «Шлях до Багдада»), однак зберігає свою цілісність завдяки викладу інформації від першої особи. Оповідач-репортер у книзі *Іран без чадра* сприймається як чоловік спостережливий, допитливий, комунікабельний, до того ж йому властиве почуття гумору.

Мар'ямов нанизує окремі історії і описи своїм безпосереднім сприйняттям і викладом різномірного матеріалу в часовій послідов-

¹¹ Ibidem, с. 73–74.

ності. Розділи подаються за хронологічним принципом: автор описує найбільш значні моменти зі свого життя в Персії та з життя героїв, що стали персонажами його репортажів, – розповідає про своє перебування в Тегерані та в провінційних містах і селах, змальовує традиційний побут іранців, знайомить читачів із колоритним східним світом і базаром як найголовнішим національним атрибутом («Перський базар – це житло, їдальня, вітальня, контора, це місце політичних сварок і запеклої політичної агітації»¹²), показує засідання іранського парламенту – меджлісу, де знайомить читачів із найбільш активними депутатами («На двісті тридцять дев'ятому засіданні перського парламенту панують тиша і спокій»¹³), розповідає про особливості перських парламентських засідань – злісну лайку депутатів під час обговорення різних питань і справжній карцер для недисциплінованих політиків. Репортер також відзначає, що іранська влада не цурається фізичного усунення політичних опонентів:

[...] про це свідчить хоча б і труп забитого на вулиці одного з тегеранських адвокатів, що його кандидатуру до меджлісу висунули виборці, та вона була небажана урядові¹⁴.

Хронологічний тип композиції, яку обрав журналіст, дозволяє не тільки описувати події, а й ділитися власними враженнями та думками від побаченого. Подорожні спостереження репортера часто складаються з фіксування усяких дрібниць, які відтворюють неповторний східний колорит.

У збірці репортажів *Іран без чадура* Мар'ямов реалізує себе не тільки як талановитий письменник, але й як історик, який знайомить своїх читачів з культурою Ірану, а також із тими державними та громадськими діячами, які були сучасниками автора та з якими йому довелося зустрітись під час подорожі цією країною. Так, журналіст описує свій візит до Алі Акбара Дехходи – іранського науковця, декана тегеранського факультету права (єдиної на той час вищої школи Персії), автора найбільшого словника перської мови і висловлює своє здивування тим, що усі праці Дехходи – рукописи, оскільки меджліс не може знайти кошти у бюджеті на видання праць ученого. На думку

¹² Ibidem, с. 70.

¹³ Ibidem, с. 86.

¹⁴ Ibidem, с. 89.

автора, робота іранських науковців – безперспективна, оскільки вони працюють лише для себе, не сподіваючись, що їх праці колись побачать світ, і робить висновок, що будь-де за кордоном, зокрема на його радянській батьківщині, таке становище вчених було б неприпустиме:

Та покажіть праці Дехходи будь-якій сходинчій асоціації за кордоном, от хоч би й нашому ВУНАСові. Вони ж обома руками вхопляться за ці стоси рукописів¹⁵.

Мар'ямов мандрував Персією у 1928 році, тоді, коли внаслідок більшовицької політики коренізації, в Україні був апогей національно-культурного відродження – розвивалася наука, видавалася велика кількість різногалузевої літератури українською мовою, відкривалися українські заклади освіти, великими накладками виходили літературно-художні та громадсько-політичні альманахи, газети та журнали, тому автор з подивом зауважує, що книжкових крамниць у Тегерані дуже мало, їх полиці напівпорожні, та й то представлена література духівницького та юридичного змісту.

Основа друкованої культури Ірану – це періодика, повідомляє нам автороку Газет виходить багато, у яких, крім редакторських передовиць, інформаційних матеріалів та телеграм, публікується художня література. Кожне видання має від сотні до тисячі передплатників.

Мар'ямов побував у редакціях багатьох перських газет, спілкувався з їх редакторами, бачив умови роботи іранських журналістів і робить висновок, що в країні тотальна цензура та повна відсутність свободи слова:

За кілька днів до нашого побачення пан Халілі, редактор «Ек-дему», повинен був зробити не дуже то приємний візит до начальника поліції, де й одержав дуже й дуже значну нотацію за необережність під час перевиборів меджлісу: газета агітувала за депутата, що не був бажаний для незаміє. Отже, настрої у п. редактора скептичний. Він скаржиться на цензурні утиски¹⁶.

Очевидно, що регулярні порушення свободи слова та контроль з боку влади над друкованими виданнями сприймаються як пригноблення журналістів та видавців у порівнянні з тогочасною європейською та американською практикою. І хоча автор у репортажах

¹⁵ Ibidem, с. 81.

¹⁶ Ibidem, с. 92.

намагається бути максимально правдивим, не вдається до вигадок чи домислів, іноді він подає «марксистсько правильне» пояснення фактам чи явищам. Так, розповідаючи пану Халілі, редакторові газети «Екдем», про умови роботи радянських редакцій, Мар'ямов, зрозуміло, не згадує, що в Країні Рад твір, перед тим, як потрапляв до рук читача, обов'язково проходив три стадії перевірки: самоцензуру, редакторську цензуру та контроль державного органу – Головного управління в справах літератури і видавництва (Головліту), який став невід'ємною складовою політики з перших днів встановлення більшовицької влади. Знав би пан Халілі, як карають в Радянському Союзі журналістів та письменників за вільний вияв думок та «інакомисліє», то не став би, слухаючи розповіді Олександра Мар'ямова, «дивуватися і сумувати».

Мар'ямова цікавив український «слід» в Ірані. Виявляється, українців у Персії чимало. Переважно це службовці, співробітники представництва і трестів СРСР («Персриба», «Персбавовна»), які після підписання радянсько-іранського договору, розташувалися в Тегерані. Про активне культурне життя українців в Ірані свідчить те, що в клубі йшла *Наталка Полтавка*, а хор співав українських пісень.

Зрозуміло, що будь-яка згадка про земляків, про життя співвітчизників у порівнянні з іранськими реаліями не могло не цікавити українського читача. Тому кожна зустріч із українським «слідом» фіксується автором – під час мандрівки Мар'ямов знайомиться з Михайленком Нечипором Максимовичем та його сім'єю – дружиною Явдохю Степанівною, сином Шурою, донькою Валею, які уже десять років живуть в Ірані. Журналіст зазначає, що життя та побут родини, «пересадженої на перський ґрунт, наче в оранжерею»¹⁷, не зазнали ніяких змін – Нечипор Михайленко, колишній харківський майстер заводу сільськогосподарських машин, швидко перекваліфікувався на шофера й автомеханіка перського шаха, Явдохя Степанівна, незважаючи на тривалий час проживання в Персії, мови вивчити «аж ніяк не може, але окремі слова вже міцно ввійшли до її лексики»¹⁸, син навчається у французькій школі, а донька допомагає матері вести хатне господарство. І хоча, як зауважує Олександр Мар'ямов,

¹⁷ О. Мар'ямов, *Шляхи під сонцем...*, op. cit., с. 61.

¹⁸ Ibidem.

зовні їх будинок нічим не відрізняється від цілого кварталу перських осель, відчувається, що тут мешкають українці, оскільки «між каміням двору ростуть пухнасті й жовті соняшники»¹⁹.

Очевидно, що живуть Михайленки досить забезпечено, оскільки мають прислугу. Мар'ямов згадує про чотирнадцятилітнього хлопчика-сироту Нейматулли, який служить у їх будинку. Автор прямо не пише про погане ставлення хазяїв до хлопчика, але про не зовсім комфортні умови праці Нейматулли можна здогадатися з авторських зауважень, що слуга спить на камінні в дворі, вислуховує хазяйські лайки і злякано чекає на ті години, коли господар має повертатись додому.

Окреме місце у збірці займає репортаж *Шлях до Багдада*, у якому мова йде про сільські місцевості Ірану. Розповідаючи про жахливе становище селян, усе життя яких минає у важкій роботі та жалюгідному існуванні «на одному клаптикові землі, в глиняному притулкові, в цій халупі, сповненій людей і густого липкого бруду»²⁰, автор засуджує соціальну нерівність в країні, наголошуючи на безправності та тотальній бідності «переважної більшості всієї людності на неосяжних іранських просторах»²¹.

Сумні описи експлуатації дитячої праці при виробництві килимів та жорстокі розваги іноземців, які за копійки змушують ризикувати старого чоловіка життям, прямо підтверджують жорстокість капіталістичного світу в цілому, і на них у тексті зроблено великий акцент. Основний мотив останнього репортажу – критика капіталізму як устрою, не здатного забезпечити людям гідне життя.

Репортажі Мар'ямова не лише допомагають перенестися на місце події й уявити собі те, що довелося побачити і почути репортеру під час мандрівки, а й емоційно впливають на читачів, допомагають відчувати усю неповторність та розмаїття відвідуваного краю, сприяючи появі емоційної реакції у формі почуттів. Цьому, безперечно, сприяло мовне оформлення збірки *Іран без чадуре*.

Мар'ямов широко використовував у своїх текстах перські слова, котрі відтворюють місцевий колорит, або не мають аналогів в українській мові. У репортажах збірки *Іран без чадуре* багато слів-реалій, що позначають: топоніми (назви міст, вулиць, районів, кварталів, май-

¹⁹ Ibidem, с. 60.

²⁰ Ibidem, с. 104.

²¹ Ibidem, с. 106.

данів та базарів, пустель та гір, визначних пам'яток та мечетей), антропоніми, релігійно-містичні, назви грошових одиниць, назви осіб за професійною, релігійною та суспільною функцією, назви музичних інструментів, політичні позначення, назви кав'ярень, магазинів.

Доречно використовуючи іншомовну екзотичну лексику в текстах репортажів, Мар'ямов постає вправним майстром художнього слова та знавцем-лінгвістом. З високою мистецькою вправністю, зображуючи характери та обставини, автор залучає реципієнта до стихії перського мовного світу, вводячи до тексту багатий сегмент іншомовної лексики та її тлумачення: «В обидва джуебаб – арики обабіч вулиці – пущено воду з гір, і вона плигає гомінкими струмками на камінні»²²; «Нейматулла все ще поливає кам'яний квадрат двору з басейну – хауду, – що посередині»²³. Пояснення невідомих для читача слів часто подається безпосередньо в тексті. При цьому не тільки тлумачиться їх значення, але й інколи повідомляється, що означає певне явища, яке призначення того чи того предмета.

Написавши репортажі на мандрівну тематику про Іран, які викликали великий інтерес та знайшли відгук у серцях читачів, Мар'ямов був підданий критиці з боку радянського режиму, який, очевидно, вважав збірку репортажів недостатньо заідеологізованою. Критики того часу нещадно виступили проти книги. Петро Мельник осуджував автора за те, що він

мало подає відомостей конкретних, фактичних про життя тих країн і місцевостей, про які пише. Він теж більше пише про себе у певному оточенні, ніж про те оточення, у якому сам перебуває. Так само з організації матеріалу у нього не виходить синтезу фактів...²⁴

Критик і літературознавець Василь Півторадні, ховаючись за псевдонімом Василь Клен, дорікав, що в *Шляхах під сонцем* Мар'ямов «не застосував марксистсько-ленінської методи – діалектичного матеріалізму»²⁵ і «нагромадивши емпіричні факти, розповівши про класові прошарки в Персії, не показав заперечення капіталізму на Сході

²² Ibidem, с. 59.

²³ Ibidem, с. 60

²⁴ Я. Цимбал, *Романтик дороги, в: Береги дванадцяти вод*, Київ: Темпора, 2017, с. 11.

²⁵ Ibidem, с. 17.

– робітника, чомусь його оминувши»²⁶. З 1929 року збірка репортажів *Іран без чадур* жодного разу не перевидавалася, і лише в 2016 року читач отримав можливість з нею ознайомитися. Літературні репортажі на мандрівну тематику Мар'ямова, незважаючи на дев'яносто років з часу їх написання, цікаві, пізнавальні, захопливі та дають читачам повну й об'єктивну картину життя Персії 1920-х років.